

Apie kaimynystę konstruktivistinėje perspektyvoje

Balandžio 5 dieną Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute (VU TSPMI) įvyko instituto doktorantės Dovilės Jakniūnaitės disertacijos „Kaimynystės samprata konstruktivistinėje tarptautinių santykių perspektyvoje: Rusijos atvejis“ gynimas. Disertacijos gynimo posėdyje dalyvavo gynimo tarybos pirmininkas VU TSPMI direktorius prof. (HP) Raimundas Lopata, nariai – Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojas dr. Česlovas Laurinavičius, VU TSPMI Tarptautinių santykių katedros vadovas ir disertantės darbo vadovas prof. habil. dr. Evaldas Nekrašas, Lietuvos karo akademijos profesorė Jūratė Novagrockienė ir VU TSPMI docentas dr. Ramūnas Vilpišauskas bei disertacijos oponentas Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros vadovas prof. dr. Gediminas Vitkus, taip pat kiti instituto bendruomenės nariai ir svečiai.

Renginio pradžioje Dovilė Jakniūnaitė pristatė savo disertaciją – atskleidė jos tikslą, uždavinius bei atlikto tyrimo išvadas. Disertacijoje siekta išanalizuoti kaimynystės tarptautinėje politikoje sampratą bei struktūrą ir, nagrinėjant Rusijos kaimynystės suvokimą bei praktikas, – kaimynystės veikimą. Darbe, remiantis konstruktvizmo prieiga tarptautinių santykių teorijoje bei geopolitikos ir globalizmo, kaip dviejų šiuolaikinio pasaulio interpretavimo būdų, pozicijomis suformuluotos teorinės kaimynystės tyrimo prielaidos; išanalizuota konstruktivistinė tarptautinių santykių teorijos prieiga, išryškinant svarbiausias idėjas, kurios panaudotos kaimynystei tarptautiniuose santykiuose analizuoti; remiantis šiomis teorinėmis idėjomis išskirti ir išanalizuoti pagrindiniai kaimynystės elementai –

teritorija, sienos, tapatybė – ir jų sąveika; išnagrinėta, kaip formuojasi ir veikia kaimynystės praktikos, analizuojant empirinį atvejį – Rusijos kaimynystės sampratą ir praktikas. Atliekant Rusijos atvejo tyrimą buvo nagrinėjamas Rusijos valstybės tapatybės ir teritorijos santykis, Rusijos valstybės sienų konstravimas ir Rusijos piliečių / gyventojų tapatybės santykis su savo ir kito (gyvenančio šalia) teritorija. Pagaliau remiantis atlikta empirine analize buvo paaiškintas Rusijos santykio su ją supančia kaimynine erdve „ypatingumas“ / „normalumas“.

Darbe buvo atskleista, kad konstruktyvistinė tarptautinių santykių paradigma, pabrėžianti socialinio pasaulio intersubjektyvų konstruojamumą, leidžia suformuluoti kaimynystės analizės principus, išskiriant pagrindinius tarptautinio socialinio pasaulio funkcionavimo principus, kuriais remiantis galima formuluoti konkrečių tarptautinių santykių reiškinų analizės teorijas. Darbe taip pat parodyta, kaip teritorijos-sienų-tapatybės triada formuoja gyvenimo šalia kito sampratą, veikimo ribas.

Atlikta atvejo analizė parodė, kad Rusijos kaimynystės sampratą nulemia kaimynystės struktūrinės triados neapibrėžtumas. Jei valstybės tapatybės susidarymas ir iš to besiformuojančios kaimynystės praktikos suvokiamos kaip ribų tarp savęs ir kito brėžimas ir savo teritoriškumo apibūdinimas, tai kaip tik šios ribos Rusija negali nusibrėžti. Rusijos valstybė neturi savo sienų suvokimo. Būtent tai ir nulemia ambivalentiškas, nenuoseklias, dažnai agresyvias praktikas kaimynų atžvilgiu.

Tokiu būdu darbe parodyta, kaip susiejama paradigmė tarptautinių santykių prieiga, vidurio lygmens teorija ir empirinė analizė.

Po disertaciją pristačiusios Dovilės Jakniūnaitės pasisakė darbo oponentas prof. dr. Gediminas Vitkus, buvo pateiktos kito oponento VU TSPMI docento dr. Nortauto Statkaus pastabos. Abu oponentai pagyrė disertantę už teoriškai solidų ir empiriškai įdomų bei aktualų darbą, kaip darbo pranašumus pabrėždami nuoseklų tarptautinių santykių konstruktyvistinės prieigos taikymą, originalią problemą ir jos sprendimą. N. Statkus teigė, kad jam buvo neaišku, kodėl tarpvalstybinių sąveikų tyrimai palikti už analizės ribų; jam atrodė, kad tai turėtų būti pirminis analizės veiksmas. Jam taip pat kilo abejonių dėl tėvynainių problematikos svarbos analizuojant atvejį, kolektyvinės atminties ryšio su sienų analize ir kaimynystės triados elementų ribų santykinumu. G. Vitkus norėjo išsiaiškinti, ar įmanoma nusakyti priežastinį ryšį

tarp Rusijos struktūrinės triados neapibrėžtumo ir agresyvaus elgesio kaimynų atžvilgiu.

Reaguodama į oponentų pastabas D. Jakniūnaitė atkreipė dėmesį, kad svarbiausia darbo prielaida, jog veikėjo, jo elgesio neįmanoma suvokti, nesupratus, kaip šis subjektas, mūsų aptariamu atveju – valstybė, suvokia save ir aplinkinį pasaulį. Būtent tai yra vienas svarbiausių dalykų, lemiančių veikėjų tarpusavio sąveikas, o ne atvirkščiai. Sąveikas pačias savaime, nesuvokiant, iš kur ir kaip jos kyla, labai sunku analizuoti. Komentuodama oponento pastabą dėl kaimynystės triados elementų skirtingos prigimties, D. Jakniūnaitė atkreipė dėmesį, jog šiuo klausimu akivaizdžiai išsiskyrė požiūriai į socialinių reiškinių pažinimo klausimą. Jos požiūriu, ir teritorija, ir sienos, ir kita yra pažįstama tik per tai, kaip jie suvokiami, per sampratas, kitaip tariant, visi jie yra intersubjektyvūs. Atsakant į klausimą, ar Rusijos tapatybės konstravimas per istorinius, sovietinius simbolius turi kažkokių ypatingų sąsajų su sienomis, teigta, jog tokia analizė yra tinkama, nes darbe nagrinėjamų simbolių atveju vis dėlto kalbama apie kitokių ribų brėžimą, taigi apie sienų paslankumą. O kalbant apie teritoriją, turimas mintyje tam tikras simbolinis darinys ir jo buvimo vieta.

Į klausimą, kodėl pasirinkta tėvynainių analizė, o ne Rusijos gyventojų identiteto problematika, atsakyta, jog tėvynainių reiškinio analizė yra svarbi dėl savo reikšmių susimaišymo, neaiškaus ir plataus apibrėžimo. Būtent šia dalimi išryškinama, kaip visi kaimynystės elementai yra susiję ir kaip tampa prasmingi kartu, ir atskleidžiamas požiūris į kaimyną. O štai Rusijos gyventojų tapatybės klausimas, kurį analizuoti siūlė oponentas, ir jo analizė jau yra visai kitokio pobūdžio problematika, susijusi su etninės tapatybės, o ne su kolektyvinės tapatybės, kuri tapatinama su valstybe, klausimais.

Taip pat buvo pažymėta, kad priežastinio ryšio įrodymas nėra paprastas dalykas ir darbe tikrai netvirtinama, kad toks ryšys yra, net jei jį ir būtų įmanoma nusakyti. Intuityviai būtų galima teigti, jog jis yra, tačiau daug tvirčiau galima pasakyti, kad tarp agresyvumo ir neapsibrėžimo egzistuoja koreliacija. Kitaip tariant, ryšys yra, tačiau labai sunku nusakyti jo kryptį ar kryptis.

Gynimo posėdyje dalyvavę tarybos nariai kalbėjo apie disertacijos kaimynystės koncepcijos originalumą, modelio tinkamumą aiškinti Rusijos at-

vejį, vėlgi problemos aktualumą ir įdomų jos sprendimą. Tiesa, dr. Č. Laurinavičius suabejojo, ar šį modelį būtų galima taikyti visoms kaimynystėms tirti. Dr. R. Vilpišauskui pasirodė nepakankamai aiškiai išplėtota sienų kaitos problema ir šios kaitos aiškinimas, o prof. E. Nekrašas pageidavo aiškesnių teorinių sąsajų empirinio tyrimo dalyje.

Atsakydama į pastabą, kad teoriniame modelyje yra ignoruojama sienų kaitos situacija, o analizuojant empirinį atvejį ji yra svarbi, disertantė sutiško, kad pokyčio aspektas gali būti integruojamas į modelį. Tiesa, tam tikra prasme jis vis dėlto yra ištrauktas, nors ir netiesiogiai, akcentuojant sienų apibrėžtumą ir neapibrėžtumą ir sienų neapibrėžtumo situacijos padarinius. Be to, vertėtų sutikti su tuo, kad sienų kaita konkrečiu analizuojamu atveju gali būti svarbi, tačiau gali ir nebūti. Kaita yra istorinis dalykas ir jos aiški reikšmė turi atsiskleisti konkrečioje empirinėje analizėje.

Pasibaigus viešai diskusijai politikos mokslų gynimo taryba surengė slaptą posėdį, kuriame vertinta ginama disertacija. Gynybos tarybos posėdžio pabaigoje buvo pranešta, jog taryba, įvertinusi Dovilės Jakniūnaitės disertaciją, nutarė suteikti jos autorei socialinių mokslų srities politikos krypties daktaro laipsnį.

DIANA JURGELEVIČIŪTĖ